

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

PERSOON EN LEVENSBESCHOUWING

Als levensbeschouwing van een mens kan men samenvatten de antwoorden die hij geeft op een aantal fundamentele vragen waaraan men in het normale, dagelijkse leven voorbij loopt. Maar somtijds wordt men door alles wat ons overkomt in deze dikwijls verbijsterende wereld er toe gebracht om dóór te vragen, door te piekeren over het hoe en waarom van wat wij in en om ons zien gebeuren. Dan komen haast steeds bepaalde problemen naar voren; de antwoorden daarop lijken de grondslagen te vormen voor veel andere inzichten en beslissingen, en daarom noemen we ze fundamentele vragen.

Voorbeelden van vragen, waarop wij de antwoorden tot de levensbeschouwing zullen rekenen, zijn die naar oorsprong en doel van de wereld, naar de oorsprong van het leven en haar oorzaken en doel van de ontwikkeling van het leven op aarde. Voorts vragen naar de waarde en betekenis van de enkele mens en van de menselijke gemeenschap, naar de taak van de mens op aarde, en de zin van het menselijk leven. Het zijn moeilijke vragen en het geven van goed geformuleerde antwoorden erop is ook moeilijk; zo moeilijk, dat velen zich daar niet aan zullen wagen. Maar dat betekent niet dat zo iemand er geen antwoord op heeft. Wie zich inzet voor een in nood verkerend medemens en op de vraag, waarom hij dat doet niet verder komt dan een „Maar natuurlijk help je in zo'n geval” heeft aan zijn inzichten over de waarde en betekenis van de enkele mens overtuigender uitdrukking gegeven dan met welke fraaie formulering ook zou kunnen geschieden.

Het is mede op grond van deze overweging, dat het Humanistisch Verbond tegenwoordig in zijn beginselverklaring niet meer spreekt over levensbeschouwing, maar over levensovertuiging. Daarmede wordt te kennen gegeven, dat de overtuiging als grondslag voor ons handelen belangrijker is dan het geven van beschouwingen over die overtuiging. Toch is daarmede het zo goed mogelijk onder woorden brengen van de levensbeschouwing nog niet onbelangrijk geworden. Vooral als groepen gelijkgezinden zich aanéensluiten is er behoefte aan een begrijpelijk maken wát

hen verenigt, tot een formuleren van de gemeenschappelijke antwoorden op de fundamentele vragen, dus van hun levensbeschouwing of hun geloof.

Die antwoorden kunnen we niet verkrijgen langs de zakelijke, objectieve weg, die we door de ontwikkeling van de wetenschap hebben leren kennen als de veilige weg zolang het gaat om het verwerven van kennis of van het vermogen om gebeurtenissen te voorzien en te voorspellen. Er zijn verschillende antwoorden mogelijk op de genoemde vragen en geen van deze antwoorden is afdoende en overtuigend op de wijze waarop een wetenschappelijk onderzoek een afdoende en overtuigend antwoord kan geven op een gestelde vraag. Indien al bepaalde groepen of personen betogen dat de antwoorden van hun geloof de enig juiste zijn, zal blijken dat andersdenkenden hun argumenten niet aanvaarden. Er is een keus mogelijk voor de mens; een keus tussen verschillende min of meer uitgewerkte levensbeschouwingen en ook de mogelijkheid om eigen variaties in de antwoorden in te lassen.

Om even samen te vatten het gaat in de levensbeschouwing om een antwoord geven op een aantal fundamentele vragen, waarbij dit antwoord niet dwingend uit de gegevens volgt, doch waarbij een mogelijkheid tot kiezen aanwezig is. Wat ik in dit praatje aan U wilde voorleggen is dit: zal het antwoord, dat een mens op deze fundamentele vragen geeft, ook fundamenteel voor hem zelf zijn? Anders gezegd: is iemand's levensbeschouwing verbonden met wat wij als het meest wezenlijke in zijn persoon zien?

Ja, dan moeten wij het er eerst over eens worden, wat dat is: het meest wezenlijke in een persoon. Ook hierop zijn verschillende antwoorden mogelijk. Toch meen ik, dat we hierbij meer eenstemmigheid zullen ontmoeten dan bij de levensbeschouwing. Stellig zullen wij dat meest wezenlijke niet zoeken in uiterlijke omstandigheden; niet in huidskleur, rang of stand. Ook niet in de vaste gedragsregels van de mens, in de zeden en gewoonten, die hij heeft aanvaard. En zelfs niet in de toch zo belangrijke eigenschappen als lichamelijke en intellectuele begaafdheid, beschaving, cultuur. Lezen wij wat wij als

het meest wezenlijke van een mens ervaren niet af uit de wijze, waarop hij in het leven staat? Nog niet zo zeer uit zijn houding in vele alledaagse situaties, die door zeden en gewoonten zijn vastgelegd, maar vooral in de gevallen, waarin een meer persoonlijke instelling in zijn houding tot uiting komt. Het gaat om de instelling van de mens ten opzichte van zichzelf, ten opzichte van zijn werk en zijn taak, doch vooral ten opzichte van zijn medemensen. Wij kunnen dit zijn levenshouding noemen, en de eigenschappen van de mens, die wij samenvatten als zijn karakter, zijn hiervoor wel in hoofdzaak bepalend.

Wat wij ons dus gaan afvragen is: of er verband bestaat tussen het karakter van de mens en zijn levensbeschouwing; tussen zijn levenshouding en de levensbeschouwelijke groepering, waartoe hij zich rekent. Dat verband zou nog van tweeërlei aard kunnen zijn. Het karakter van de mens zou bepalend kunnen zijn voor de levensbeschouwing, die hij kiest; doch ook zou de levensbeschouwing, waarin hij opgroeit, bepalend kunnen zijn voor zijn levenshouding.

Als wij ons dergelijke moeilijk te beantwoorden vragen stellen is het verstandig, te zorgen dat ons gevoel er niet zo sterk bij betrokken is, dat dit ons oordeel zou vertroebelen. Indien wij ze betrekken op onze eigen levensbeschouwing, is het haast niet doenlijk, er objectief, rustig wikkend en wegend, tegenover te staan. Iets meer mogelijkheid daartoe is er als een humanist zich dit afvraagt voor de twee grote levensbeschouwelijke groeperingen in Nederland buiten het humanisme, dus voor het Katholicisme en het Protestantisme. Vormen de Nederlandse Katholieken een ander mensenslag dan de Nederlandse Protestanten? En zo ja, ontstaat dit doordat vele mensen al naar hun innerlijk wezen tussen deze beide levensbeschouwingen kiezen?

Voor de laatste vraag is een belangrijk feit, dat overgang van de éne kerk naar de andere zeldzaam is. Vooral als we denken aan de tijd dat onkerkelijkheid praktisch niet voorkwam, aan de levensbeschouwelijk vrij statische tijd tussen 1600 en 1900, dan zien we, dat afval van het eigen en omhelzen van een ander geloof iets uitzonderlijks was. Men blijft normaal in het geloof waarin men is opgevoed en er is geen sprake van dat ieder persoon het geloof zoekt dat het best bij zijn persoonlijkheid past.

Van dat zoeken en kiezen was wellicht iets meer sprake in de dynamische tijd van de 16e eeuw. Men mag wel aannemen, dat de betrekkelijk weinige Protestanten die er vóór 1572 in Nederland waren voor dat toen nog vervolgde geloof hebben gekozen op grond van hun persoonlijke verwantschap met de leer en de organisatievorm van de lutherse, calvinistische of doperse groep. Doch de grote massa in de gewesten boven de rivieren, die na de verdrijving der Spanjaarden het Katholieke geloof verliet, deed dit onder zachte pressie van de toen bovendrijvende Calvinistische regeerders. Type-rend is de geboekstaafde gang van zaken in Gelderland, waar vele dorpspastoors, na een bezoek van een afgevaardigde van de stadhouder Jan van Nassau en om ontzetting uit hun ambt te vermijden, een verklaring ondertekenden, dat zij voortaan volgens de

nieuwe — d.i. de calvinistische — leer zouden preken. Dit betekende dan veelal de overgang van het gehele dorp naar de Gereformeerde kerk.

Evenzo geldt dat er in die tijd verscheidene Katholieken ondanks vrees en achteruitzetting bewust aan hun geloof hebben vastgehouden. Doch de grote massa bezuiden de rivieren, die Katholiek bleef, deed dit minder uit persoonlijke keus dan wel omdat het niet in hen opkwam, niet te geloven aan een leer, die in hun omgeving algemeen werd aangehangen.

Het blijkt dus, dat het kiezen van een geloof overeenkomstig het eigen, diepste wezen uitzondering is; het volgen van wat in familie en omgeving gangbaar is, vormt de regel. Het geloof, de levensbeschouwelijke groep is minder een uitdrukking van eigen persoonlijkheid en karakter dan een meegekregen erfstuk.

De andere mogelijkheid voor een samenhang tussen karakter en levensbeschouwing is dat de levensbeschouwing, waarin men opgroeit, een zo grote invloed op de levenshouding heeft, dat daaruit een overeenkomst binnen de levensbeschouwelijke groep en een tegenstelling tussen verschillende groeperingen zou volgen. Zo op het eerste gezicht lijkt dit in Nederland uit te komen. Velen hebben gewezen op karaktersverschillen tussen het Katholieke en Protestantse volksdeel. De bekende Katholieke schrijver Godfried Bomans heeft zich onlangs in een interview hierover aldus geuit, dat z.i. in het Katholieke volksdeel het gevoel voor en de waardering van het mysterie sterker en ook de fantasie meer ontwikkeld is, terwijl hem in zijn Protestantse landgenoten vooral de integriteit treft. Van de twee termen steil en soepel zal men ik — elk Nederlander de eerste term meer bij de Protestanten, de tweede term meer bij de Katholieken voelen passen.

Maar is dit inderdaad de invloed van het geloof? Spreekt hierin niet eerder de volksaard? Lijken de Katholieken van boven de Moerdijk in hun levenshouding niet meer op de hen omgevende Protestanten dan op hun Zuid-Nederlandse geloofsgenoten? En als we met de twee genoemde termen in de hand de inwoners van Denemarken en Spanje vergelijken, dan zullen de meesten onzer de term steil eerder van toepassing vinden op de Katholieke Spanjaarden en soepel eerder op de Protestantse Denen. De invloed van geloof en levensbeschouwing op het karakter lijkt in elk geval kleiner te zijn dan vele andere invloeden.

Ervaren wij trouwens niet dagelijks, dat elke goede en elke slechte eigenschap onder aanhangers van elke levensbeschouwing voorkomt; misschien niet in volledig gelijke mate, maar in elk geval niet sterk verschillend. Als wij mensen goed leren kennen zonder dat bij die kennismaking de levensbeschouwing van invloed was, — b.v. de collega's bij ons werk — dan is het mij dikwijls opgevallen hoe onze sympathieën en antipathieën dwars door de levensbeschouwelijke scheidslijnen heenlopen.

En dus — lijkt onze conclusie te worden — een beïnvloeding van karakter en levenshouding door de levensbeschouwing is ten hoogste van ondergeschikte aard. Is er dan géén samenhang tussen levensbeschouwing en

's mensen diepste wezen? Is de levensbeschouwing te vergelijken met onze taal, die wij niet kiezen, die wij van onze omgeving meekrijgen; die ons stellig psychologisch enigszins beïnvloedt, maar die in onze persoonlijkheid toch slechts van ondergeschikte betekenis is?

Ik geloof dat in die vergelijking tussen taal en levensbeschouwing veel waarschuult. Men kan inderdaad „levensbeschouwelijk vertalen”, en dit kan dikwijls misverstanden opheffen. Maar het is niet de gehele waarheid. Zijn taal kiest men nooit; het kiezen van een andere levensbeschouwing komt voor. Maar belangrijker is een ander aspect: de invloed van karakter en wezen van een mens op de wijze, waarop hij de eigen, meegeregen levensbeschouwing verwerkt en tot uiting brengt. Binnen een zelfde kerk zien wij voorgangers, die ons, humanisten, afspiegelen als de vijand op pantoffels en andere, die ons treffen door de eerlijke, bewogen wijze, waarop zij zich — met volledige handhaving van eigen overtuiging — verdiepen in wat de humanisten beweegt en in de taken, die wij gezamenlijk moeten vervullen. Een levensbeschouwing, een godsdienst verandert, evolueert, ook indien zij pretendeert op God's eeuwige en onveranderlijke openbaring te zijn gefundeerd. Wat is er nog over van de woede, waarmede Katholieken en

Protestanten elkaar in de 16e eeuw vervolgden; van hun vaste overtuiging, dat tot meerdere ere Gods hetzij de ketterij met tak en wortel moest worden uitgeroeid, hetzij geen Paapse stoutigheden geduld mochten worden? De humanisering van de kerken schrijdt voort omdat tal van oprechte gelovigen zich keerden en keren tegen wat ook zij als onmenselijk in de leer en de praktijk van hun kerk ervoeren.

Als wij tenslotte proberen de uit de vergelijking van Katholicisme en Protestantisme getrokken leringen ook op onze eigen levensbeschouwing het humanisme toe te passen dan komen we tot het volgende. De 20e eeuw is levensbeschouwelijk dynamischer dan de periodes 1600—1900 en lijkt daarmede op de 16e eeuw. Vele humanisten hebben bewust hun vroegere band met een kerk verbroken en voor het humanisme gekozen. Toch geldt ook bij ons reeds, dat de meesten onzer uit gezinnen met humanistische sfeer stammen en daardoor van huis uit hun levensinzichten en ervaringen in humanistische taal verwerken. Dat wij humanist zijn, hangt bij de meesten van ons samen met de wijze waarop wij zijn opgegroeid en opgevoed. Maar hoe wij humanist zijn, dat is iets waarin onze persoonlijkheid zich volledig kan uiten.

Prof. Dr. J. P. MAZURE.

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 29 juli t/m 5 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,— zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar - Erasmusgracht 23 III - Amsterdam - Tel. 020-83919. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

zeilkamp 1961 - langweer (fr.)

Na het geslaagd zeilkamp in 1960 wordt in 1961 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 5 t/m 19 augustus 1961. Prijs f 65,— per week (alles inbegrepen). Opgaven uiterlijk 31 maart 1961.

Leiding: De Heer en Mevrouw L. Kamminga, Groningerstraatweg 132, Leeuwarden. Tel. (05100) 26741.

Voor volledige inlichtingen: Oudegracht 152, Utrecht (030) 10163.

lezingen voor de radio

zo. 2 april VARA 10.15—10.30 uur: Prof. Dr. Brandt Corstius: „Meer levend dan dood”.

di. 4 april AVRO 16.00 uur: Prof. Dr. D. Loenen: „De Griekse oudheid en hum. opvoedings idealen”.

zo. 9 april VARA 9.45 uur: C. H. Schonk: „Humanisme: een levensovertuiging”.

zo. 16 april VARA 9.45 uur: J. Bijleveld: „Denken en doen”.

zo. 23 april VARA 9.45 uur: Mevr. Mr. H. Singer-Dekker: „Waarom is zij toch niet getrouwd?”

zo. 30 april VARA 9.45 uur: Prof. Dr. B. W. Schaper: „Oude vormen en gedachten.”

HET ENE WOORD HAALT HET ANDERE UIT

Ik zou graag spreken over iets, dat wij allen, zonder uitzondering, ons leven lang hanteren, — het woord. Dag in, dag uit gesproken, geschreven en gedrukt, is het niet minder dan een wonder. Hebt u er wel eens over nagedacht wat wij zouden zijn zonder het woord? Eigenlijk is het denken daarover een onbegonnen werk, want zij is volstrekt onvoorstelbaar, een samenleving van louter stommen; een wereld vol mensen, van wie er geen ook maar een woord kan uitbrengen. Welk een gemis, wat een narigheid, wat een toestand!

Intussen — u en ik kunnen wel degelijk spreken, al bepaalt u zich op dit ogenblik tot lezen. Spreken is (letterlijk en figuurlijk) een „zinrijke” uiting, een productie van betekenisvolle klankreeksen. Niemand zal het er op aanleggen nonsens uit te kramen; een enkele humorist, die het bij speciale gelegenheden doet, uitgezonderd. Maar veronderstellen wij gemakshalve, dat iemand kolderpraat uitslaat. Zelfs dan wordt desondanks de zinledigheid daarvan toch door een zekere mate van „zinnigheid” gedragen. Immers, hoe zoudt u anders het gebrek aan samenhang in de gesproken woorden aanstonds onderkennen en naar die ervaring uw houding bepalen?

Wie van ons heeft nooit in zijn leven ingespannen gezocht naar de oplossing van ik-weet-niet welk probleem, dagen en nachten lang wellicht? Mogelijk is het toen wel gebeurd, dat een collega, een vriend hem met „een enkel woord” de blinddoek voor de ogen kwam wegrukken. Of dat hij de oplossing in een plotselinge flits van helderheid zelf vond.

Hoe dit zij — bij zulk een gelegenheid vonden wij, behalve de ontbrekende schakel, tevens een woord, ja ontelbare woorden. Zij dienden om uiting te geven aan onze blijdschap, aan onze ontspanning, aan onze volddoening.

— Er zijn van die, zij het niet vaak voorkomende situaties, waarin wij bijzonder ontroerd, verheugd, verrast zijn. Het kan ons dan gaan als de figuur uit een oud treurspel, die tot de uitroep kwam: „Laat mij spreken, want mijn buik is vol woorden!” Soms, en ik geef toe, dat het een vrij naïeve gedachte is, soms, als de kat mijn kamer binnenschaduwde, denk ik wel eens: „Dat zo’n dier nu toch niets zéggen kan”. Onlangs, in een langs weilanden ijpende trein, vroeg een kind, dat zich op vader’s knie had genesteld: „Pappa, die koeien daar — prátén die nooit’s met elkaar?”

Maar neen, planten, dieren, dingen, zij hebben geen spraak. Of het zou moeten zijn als zij (op bevel van de mens!) in sprookjes optreden.... Voor het overige zwijgt de natuur. „Eerst de mens heeft het woord gevonden”, zoals een wijze treffend heeft opgemerkt. Welk een voorrecht, het vermogen te spreken, waarbij wij dan nu bij uitzondering, maar verder nooit bij stilstaan.

Tòch, en staat u mij toe, dat ik het herhaal: het woord is een wonder. Als ik het even wat dichtelijker, want aan Salomo en Vondel

ontleend, mag uitdrukken: woorden kunnen zijn als gouden appels op zilveren schalen. Als zonnestralen op een verkilde wereld. Als regen op dorstige akkers. Als balsem op een vurige wond. Maar ik moet het wel onderstrepen, zo *kunnen* woorden zijn.

Want het meest merkwaardige van het woord is wellicht, dat het zich tweëerlei kan aandienen — als een zegen en als een vloek....

Zijn zegen blijkt daar, waar het een brug slaat tussen de een en de ander; tussen één en velen, zoals dit laatste hopelijk het geval is met het artikel, dat u nu leest.

Een zegen ook is het, als er door het woord begrip wordt gekweekt. Als mensen elkaar niet alleen naar de klank verstaan, maar meer nog naar de bedoeling, naar het wezen dus. En (alwéér een wonder) nu is het woord zó veelzeggend, dat er betrekkelijk maar weinige nodig zijn om dat begrip te doen ontstaan. Hoe minder woorden, hoe méér kans, dat wij dichter tot elkander komen.

Ook u hebt ze wel gekend, die bejaarde echtparen, die onderling aan weinige woorden genoeg hadden en waarachtig niet omdat zij na zoveel jaar huwelijk „uitgepraat” waren. Neen, zij waren sober in hun woord doordat hun geluk zich in slechts een paar opmerkingen volledig wist uit te drukken. Voor de goede orde: zo zijn er niet vélen!

Ach, het is toch zo’n jammerlijke misvatting, te menen dat het gaat om de veelheid van woorden. Let u maar eens op iemand die opvallend veel praat; zulk een zegt u niets meer. U hoort hem aan, het doet u niets, het raakt u niet. Zijn onbedaarlijke woordenvloed vliet zonder meer aan uw hart voorbij. Niet zozeer doordat de man langdurig, maar bovenal doordat hij onophoudelijk „aan het woord” is. Aan de nobele, maar moeilijke en daarom zeldzame kunst van luisteren is hij nooit toegekomen.

Als gezegd, kan het woord ook verworden tot een vloek. Die ontzaglijke verandering vindt plaats als de zegen in zijn tegenpool omslaat. Omslaat in één kort en adembeklemmend ogenblik, dat meestal op geen stukken na valt te berekenen. — Zo zijn er woorden, die in hun bijna feestelijke opgewektheid als een lentedag beginnen. Heerlijke woorden zijn het; zij stralen, glanzen en gloeien als briljanten in de zon.

Maar zoals u weet, blijven sommige voorjaarsdagen niet zonnig. Vaak breekt er in de namiddag onverwacht een onweer los. Populair gezegd: het wordt donderen en dat wil het ook wel eens in een gesprek worden. Dan verliezen de woorden hun glans; er ontstaan deining en opwinding, om niet te spreken van opzwepende woede. Onze prachtige taal heeft daar een diepzinnige zegswijze voor: „het ene woord haalt het andere”. U kent dat denkelijk wel.

Wat kunnen mensen elkaar „de waarheid zeggen” — zogenaamd dan. Ongezouten, maar daarentegen dubbel gepeperd. Ja en wat kunnen wij het woord misbruiken door elkaar verdacht te maken, af te kraken, te

krenken. En als dergelijke, even vloekzware als vloekwaardige woorden al niet hardop worden uitgesproken, dan vindt u ze wel geschreven of afgedrukt.

Woorden, die als zwarte vogels kringen om het hart. Als grafzerken lasten zij op de ziel; zij branden als de hel, waaruit zij zijn ontstoken. Realiseren wij ons daarom toch hoe groot de macht van het woord wel is; hoe scherp de snede van dit tweesnijdend zwaard! Is het wellicht het verre Oosten, waar dit het diepst werd gevoeld? „Een wond, door een pijl toegebracht, wordt een litteken; een woud, door bijlen geveld, groeit weer op — maar een wond, door de tong veroorzaakt, geneest nooit”, zo staat het in het Mahābhārata, dat levenswijze leerdicht van de oude Indiërs.

Even een vreemde vraag, hebt u bijgeval ooit getracht een vallende bijl te stuiten of een neerzweepende stok terug te gebieden? Even onmogelijk is het, ook maar één onwelwillend, één giftig woord terug te nemen. Mensen willen dat soms wel, graag zelfs, maar het is en blijft een wens en niet eens een vrome. ... „Ik had m'n tong wel kunnen afbijten”, vertrouwt iemand zijn huisgenoten achteraf toe. Jawel, maar zelfs dié smartelijke zelfkastijding zou geen letter, laat staan een woord kunnen terugroepen.

Zegen of vloek — onkeerbaar is het woord altijd. Het is deze onherroepelijkheid, die ons aanspoort bedachtzaamheid en voorzichtigheid met het woord te betrachten. In het dagelijkse leven komt het er vooral en steeds opnieuw op aan, dat wij het woord *beheersen*. Maar past u hier op. Want in tegenstelling tot wat zo voor de hand liggend schijnt: niet zij beheersen het woord, die als vlotte sprekers te boek staan, maar zij die (om een verkeers-term te gebruiken) tijdig weten af te remmen.

„Hij, die heerst over zijn geest, is sterker dan hij, die een stad inneemt”, zei eens een koning. Van hem is ook de uitspraak, dat „in de veelheid van woorden de overtreding zelden ontbreekt”. Of er dan — gezien de onmin in velerlei kring — wat teveel wordt gesproken, vraagt u? Ach, niet zozeer teveel vermoedelijk; te ongeremd, te onbeheerst, te weinig overwogen stellig!

Jammer, maar wij, twintigste-eeuwers, zijn aanmerkelijk minder bedachtzaam dan velen van ons voorgelacht. De hedendaagse haast (kóórts, had ik bijna gezegd), die ons opjaagt, heeft zich, behalve aan ons hart, blijkbaar óók aan onze tong meegedeeld. Wij nemen eenvoudig niet de tijd „eerst te denken en dan te spreken”, menende dat dit bij het tempo van onze eeuw niet meer mogelijk is.

Ziehier dan een tragisch misverstand, dat mede het overmatig gebruik van grote en holle woorden bevordert. Eens ging ik met een neefje, een jongen van een jaar of acht, door een steil oplopende straat, toen er een wagen naderde waarop zeker vijf en twintig grote vaten lagen opgestapeld. „Wat moet dát paard sterk zijn, oom, om al die vaten wijn te kunnen trekken!”, verbaasde zich

mijn metgezel. Onwillekeurig moest ik glimlachen om zijn aandoenlijke argeloosheid.

„Maar 't zijn lége vaten, Wim”, antwoordde ik, „als zij vol waren, zouden nog geen vier paarden in staat zijn die kar naar boven te trekken.” — Wat dunkt u, zouden er niet machtig veel lege vaten door de wereld worden gerold? En zullen wij daarom niet doorlopend op onze hoede moeten zijn als ons weer eens iets „geweldigs” wordt aangeprezen. Men mocht eens proberen ons te verrijken met een aantal tonnen zonder inhoud, maar die juist door hun leegte te meer lawaai maken.

Zo vervagen natuurlijke begrenzungen en worden nuance-verschillen verdoezeld, wanneer zelfs zaken van weinig of geen betekenis met de etiketten „groots”, „majestueus” en „meesterlijk” worden beplakt. Een weinig doordacht woordgebruik, dat dan misschien stoer mag aandoen, maar dat in feite de algehele verwarring alleen maar in de hand werkt.

„En dié is er al meer dan genoeg!”, hoor ik u verzuchten en u doet het terecht. Verwarring en onbegrip. Zij groeien als kool, overal waar mensen zich een soort geestelijk Babel scheppen, waarbij weliswaar veel wordt gepraat, maar weinigen elkaar waarlijk verstaan. „Duidelijk spreken” — „Klare taal, alstublieft”; men zou deze beide opwekkingen, soortgelijke, hier en daar werkelijk niét overbodige opschriften aan wanden, loketten en schrijftafels willen prikken. Zeggen wat wij bedoelen en... bedoelen wat wij zeggen!

Kent u ze nog, de langzamerhand uitstervende en al uitgestorven zegswijzen, in de creatie waarvan onze voorouders zo bedreven waren? Vandaag zijn wij ze bijna vergeten, geïmponeerd als wij zijn door de forse slagzinnen van meer moderne makelij. Maar de ouderen onder ons herinneren zich nog die ene, zo wonderwel in het onderwerp van vanmorgen passende waarschuwing, die zo ongeveer luidde: „Eén enkel uur van onbedachtzaamheid kan maken, dat men jaren schreit.”

Dat uur behoeft niet per se te betekenen, dat men zestig minuten lang een serie bedenkelijke handelingen verricht en daarmee een fatale zet op 's levens schaakbord doet. Al te dikwijls ook was het „uur van onbedachtzaamheid” er een van luttele seconden, waarin een „los daarheen geworpen” woord voor wie het uitsprak of neerschreef al even naargeestige gevolgen had.

Oudtijds werd de menselijke tong wel een „onbedwingelijk kwaad” genoemd. Zouden 't uitsluitend pessimisten zijn geweest, die zo ver gingen? Ook op dit punt bedachtzaam, zullen wij het maar in het midden laten... Maar eveneens heeft men in oude tijden de tong wel een zeer tegenovergestelde benaming toegekend, die van „koninklijk instrument”. Zullen wij het liever daarop houden? Eén opmerking nog: aan u en mij, aan allen, die waarlijk méns zijn, de taak er dagelijks tegen te waken, dat dit instrument te kwader ure ontstemd raakt.

Dat zou tot onze schande en tot schade van anderen zijn. CHRISTIAAN HENNEKES.

Luistert U ook elke le dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

STRAATNAMEN

Er is een tijd geweest, waarin het mij begerlijk leek, dat er eens een straat, gracht of plein naar mij genoemd zou worden. Mensen, die Achter, Den Ouden of Groote heten zijn er waarschijnlijk aan gewoon over hun eigen straat, gracht of markt te lopen, want in elke Nederlandse stad van enig formaat is wel een Achterstraat, Oudegracht of Grote Markt, maar een Pietersenplantsoen, Klaassenkanaal of Hahahof vind je niet alle dagen.

Met het vorderen der jaren heb ik mij van deze eerezucht ontdaan. Dat lijkt mij in meer dan één opzicht juist. Het is juist, omdat vermoedelijk geen enkel gemeentebestuur het ooit in zijn collectieve hoofd zal krijgen naar mij iets te noemen. En waarom zou het ook? Het is ook juist, omdat ik mij hiermee een teleurstelling bespaar. En het is tenslotte juist, omdat ik in het gunstigste geval toch niet zou beleven, dat het naambordje zou worden onthuld. Want het is een goede gewoonte straatnamen naar overleden personen te noemen, die geen kwaad meer kunnen uitrichten. Persoonlijk heb ik een paar jaar in de Stalinlaan gewoond, maar daar was de aardigheid gauw af en toen moesten B. en W. weer wat anders verzinnen. Het gevolg is, dat ik vandaag nog met verkeerd briefpapier in mijn maag zit.

Ik geloof trouwens, dat wij ons niet al te veel moeten voorstellen van de duurzaamheid van onze roem. In de enge kring van ons gezin of onze familie mogen wij misschien iets betekenen, dit duurt weinig langer dan dat wij geluid en beweging kunnen maken. Dan houdt men rekening met ons en bewijst ons zelfs af en toe enige eer. Maar zodra de laatste eer bezeten is, gaat het met onze faam snel bergafwaarts. Ook als de advertenties vermelden „wij zullen hem nimmer vergeten” of „wij zullen hem steeds met eerbied en genegenheid gedenken” zijn er al gauw mensen, die zeggen: „Dat zei hij ook altijd, hoe-heette-hij-ook-weer, kom nou, we hebben hem in november of september nog naar het crematorium gebracht”. Na nog een paar jaar is men dan niet alleen de naam en de sterfdatum maar ook de citaten vergeten. En de advertentie.

Met onze naaste verwanten duurt het wat langer. Af en toe zeggen wij tegen onze kinderen en kleinkinderen: „Mijn vader (of mijn grootvader) zei altijd...” En dan laten wij een kleine wijsheid volgen of een grapje. En om het verhaal dan nog wat op te kleuren vertellen wij er nog iets bij van de eigenaardigheden, de bijzondere deugden of gebreken van onze voorvaderen.

Maar gewoonlijk luisteren de kinderen daar al lang niet meer naar. Het gevolg is, dat ze meestal meer van Napoleon of Alexander De Grote weten dan van hun overgrootvader.

Dit brengt mij tot een andere constatering, namelijk deze: Het is heel dikwijls geen gunstig teken zo heel lang bekend te blijven. Genoemde Alexander en Napoleon hadden toch wel hun bijzonder onaangename kanten. En van alle Romeinse keizers is Nero een van de bekendste. De naam Alva kennen we allemaal nog wel, maar wie kan drie of vier aardige Spanjaarden uit de zestiende eeuw opnoemen?

In ons eigen land is de kop van Jut nog steeds een begrip, maar wie spreekt er nog over de koppen van die vele brave landgenoten, die in de vorige eeuw staat en gemeenschap hielpen schragen?

In de stad mijner inwoning zijn hele wijken, die aan schrijvers, schilders, natuurkundigen en dergelijke verdienstelijke lieden zijn gewijd. Het blijkt echter, dat de bewoners van de Copernicusstraat meestal van de Koper-niëkusstraat spreken en men moet al vrij goed op de hoogte zijn, als men iets denkt bij de Avogadro- of de Berthelotstraat.

Als knaapje speelde ik in straten die genoemd zijn naar mannen van wie men honderd jaar geleden meende, dat zij zich op het gebied der schone letteren onvergankelijke roem hadden vergaard. Daar was bijvoorbeeld Johannes Kinker. Zijn straat bevatte ongeveer 1500 woningen en herbergde dus rond 6000 personen. Hoogstwaarschijnlijk waren er geen zestig, die van de hooggeleerde Kinker meer wisten dan dat er een straat naar hem was genoemd. Jan Pieter Heye en Nicolaas Beets moesten zich met een zijstraat vergenoegen. En er was ook nog een straat genoemd naar ene Loots, van wie ik, die toch heus wel eens lees en niet uitsluitend Vinkennoog, de eerste letter nog onder de ogen moet krijgen.

Opmerkelijk is, dat in de Buurt van Bellamy (Jacobus, niet Edward) naast de straat van Jan Hanzen, die ik op één lijn stel met Loots, ook nog een onaanzienlijk straatje naar Eduard Douwes Dekker was genoemd. Daar stond loodrecht op de Simon Willemsstraat, maar wie voor den hemel was Simon Willems?

Ik wil maar zeggen, dat een straat ons ook niet onsterfelijk maakt. Ik zie er dus van af. En ik moet mij verzoenen met de gedachte, dat ik, die voor mezelf toch belangrijker is dan Drees en De Quay, Vinkennoog en Lucebert, Appel en... (er schiet me zo gauw geen ander te binnen, laat ik maar Sandberg zeggen) tezamen, enkele tientallen jaren eerder dan deze tijdgenoten ben uitgewist in de stroom van de tijd.

Ik denk, dat een van de weinige namen die bekend zullen blijven die van Hitler zal zijn. Ik wil al niet meer.

H. H.